

GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

I. Uluslararası
AHMED ZİYAÜDDİN
GÜMÜŞHANEVÎ
Sempozyumu

03-05 Ekim 2013 - GÜMÜŞHANE

BİLDİRİLER KİTABI

Editörler

Prof. Dr. İhsan GÜNAYDIN

Doç. Dr. Ali KUZUDİŞLİ

Yrd. Doç. Dr. Adem ÇATAK

Gümüşhane Üniversitesi Yayınları

Ahmed Ziyaüddin'in *Mecmuatu'l-Ahzab* Adlı Eseri

Yakup ÇİÇEK*

Özet

Gümüşhanevî'nin eserleri arasında özellikle dua açısından pek hacimli ve önemli olan *Mecmuatu'l-Ahzab* isimli kitabı, her biri 620 sayfa olmak üzere üç ciltten meydana gelmektedir. Ondaki pek değerli hizb, salat ve duaların yanında sayfa kenarlarında yer alan ve yine dualarla ilgili bilgiler veren risaleler de önemli ilmi eserlerindedir.

Giriş

Özellikle 19. asırda İslam dünyası, yaklaşık üç asır önce Batıda doğan *Aydınlanma* çağının sebep olduğu zihinsel dönüşümün ortaya çıkardığı ideoloji ve onun oluşturduğu Modernizmin etkisi altında yaşamıştır.

Vahye ve vahiy kaynaklı tüm düşünce ve bilgilere, dünya görüşünde fonksiyoner hiç bir yer vermeyen, "*Hümanizm, Sekülerizm ve Demokrasi*" saç ayağı üzerine oturtulan, insanı hakikatin tek ölçüsü gören, akıllı ve kullanılmasını vahiy kaynaklı tüm düşünce ve mukaddes değerlerden bağımsız düşünen, kurtuluşu dinde değil aksine ondan uzaklaşmada arayan bu aşırı akılcı olgu, 19. asırda bütün etkisiyle yaşıyordu.

Tabiatla tam bir uzlaşmaya varabilmek için dinin tamamen terk edilmesini savunan, toplum hayatında gerçekleşen her türlü doğal afetleri ateizme dayanak görmeye çalışan; sözgelimi 1755 yılında Lizbon'da meydana gelen ve on bin kadar insanın ölümüne sebep olan deprem hakkında Voltaire gibi kimi temsilcileriyle "*Merhametli Yaratıcı fikrini bu olayla nasıl bağdaştırabiliriz?*" diyerek kainatta ilahi bir takdir ve planlamanın olmadığını iddia eden bu düşünce, bugün etkisini kaybetme seyrine girse de, İslam dünyasını birkaç asırdan beri siyasi, fikri, ictimai ve ekonomik krizlerin içinde boğuşturmuştur.

İşte pozitivizme ve materyalizme ait bu düşünce ve anlayışın günümüze oranla daha yaygın ve daha baskın olduğu 19. asırda yaşayan büyük mutasavvıf Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, gerçekleştirdiği yoğun ve büyük irşad çalışmalarıyla ve telif ettiği değerli eserleriyle çok başarılı hizmetlere imza atmıştır. Onun kitapları arasında özellikle dua açısından pek hacimli ve önemli olan *Mecmuatu'l-Ahzab* isimli kitabı, her biri 620 sayfa olmak üzere üç ciltten meydana gelmektedir. Ondaki pek kıymetli hizb, salat ve duaların yanında sayfa kenarlarında yer alan ve yine dualarla ilgili bilgiler veren kırktan fazla risale de alanlarında önemlidir.

I. Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî

A. Hayatı

Nakşibendî-Hâlidî şeyhlerinden, âlim ve mutasavvıf Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, 1813 yılında Gümüşhane'nin Emîrlar mahallesinde doğdu. Babasının adı Mustafa'dır. 1822'de ailesinin ticaret yapmak için gittiği Trabzon'da Şeyh Osman Efendi ve Şeyh Hâlid es-Sâidî gibi âlimlerden sarf, nahiv ve fıkıh dersleri aldı.

1831 senesinden sonra amcasıyla birlikte ticarî amaçla İstanbul'a gitti ve bir daha Trabzon'a dönmedi.

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi

Beyazıt Medresesi'nde dinî ilimleri tahsil ederken adı tesbit edilemeyen bir şeyhe intisap etti. Bu zatın ölümünden sonra tahsilini Mahmud Paşa Medresesi'nde sürdürdü. Sultan Abdülmecid'in hocası Hafız Mehmed Emin Efendi ile II. Mahmud'un hocası Abdurrahman Harpûtî gibi devrin önde gelen âlimlerinin öğrencisi oldu.

İstanbul'daki tahsil hayatı boyunca tasavvufî çevrelerle münasebetini sürdüren Gümüşhanevî, 1845 yılında Üsküdar Alaca Minare Tekkesi'nde Hâlidîyye tarikatı çalışmalarını devam ettiren Şeyh Abdülfettâh el-Ukârî ile tanıştı. Daha sonra, Alaca Minare Tekkesi'nde Trablusşam müftüsü diye meşhur olan Hâlidî şeyhi Ahmed el-Ervâdî'ye intisap etti. 1848 yılında Mahmud Paşa Medresesi'ndeki hücrelerinde gerçekleştirdiği iki halvetten sonra Ervâdî'den hilâfet aldı. Levâmî'u'l-'ukül adlı eserinde "tarîkaten Nakşibendî, meşreben Şâzelî" olduğunu söyleyen Gümüşhanevî, Nakşibendiyye ve Şâzelîyye'nin usul ve âdabı çerçevesinde yoğunlaşan bir irşad faaliyeti sürdürdü.

1859'da Cağaloğlu'ndaki Fatma Sultan Camii'ni tekke haline getiren Gümüşhanevî 1863'te Sarayın tahsis ettiği özel bir gemiyle hacca gitti. 1877'de Şeyhülharem-i Nebevi Mehmed Emin Paşa'nın kızı Havvâ Seher Hanım'la evlendi. Aynı yıl ikinci defa hacca gitti. Hac dönüşü İstanbul'a gelmeyip üç yıl kadar Mısır'da kaldı. Tanta ve Kahire'de Nâsiriyye, Câmiu'l-Ezher ve Seyyidînâ Hüseyin Camii'nde 200'den fazla talebeye hadis okuttu. Mısır müftüsü Muhammed el-Menüfî, Şeyh Cevdet, Muhammed et-Tantâvî, Şeyh Mustafa es-Sâidî ve Şeyh Rahmetullah el-Hindî'ye hilâfet verdi.

Aralarında Kastamonulu Hasan Hilmi, Safranbolulu İsmail Necâtî, Dağıstanlı Ömer Ziyaüddin, Tekirdağlı Mustafa Feyzi, Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendi gibi huzur dersi muhatap ve mukarrirliğine kadar yükselmiş âlimlerin de bulunduğu 116 kişiye hilâfet vererek Nakşibendiyye tarikatının Hâlidîyye kolunun yayılmasında önemli bir rol oynadı.

Gümüşhanevî 13 Mayıs 1893'te vefat etti ve Süleymaniye Camii hazînesine defnedildi.

B. İlmî Faaliyetleri

Gümüşhanevî zahirî ilimlerin tahsiline önem vermiş, halifelerinde her şeyden önce ilmi yeterliliğin bulunmasını şart koşturmuşur.

Dergâh mensupları arasında bir yardımlaşma ve borç sandığı kurarak ev ve iş yerlerinde âtil duran menkul servetleri bu sandıkta toplatmış, bu para ile bir matbaa kurarak basılan eserlerinin ücretsiz dağıtımını sağlamıştır. Aynı sermayeden tahsis edilen 500'er altınlık vakıflarla İstanbul, Bayburt, Rize ve Of ta dört büyük kütüphane kurulmuştur.

Dinî ilimleri öğrenme ve sünnete uyma konusu üzerinde hassasiyetle duran Gümüşhanevî, Tekkesinde hadis okutmaya ağırlık vermiş, böylece Gümüşhaneli Dergâhı bir dârülhadis hüviyeti kazanmıştır. Tekkelerde görülen seviye kaybına karşı çıkmış, ulemâ ve meşâyih arasındaki anlaşmazlıkları birleştirici bir tavırla gidermeye çalışmıştır. *Câmi'u'l-usûl* adlı eseriyle tarikatlara ait evrâd ve ahzâbın derlenmesinden meydana gelen *Mecmûatü'l-ahzâb* onun bu özelliğini ortaya koymaktadır.

C. Eserleri

Tasavvuf'a dair *Camîu'l-usûl*, *Rûhu'l-ârifîn*, *Mecmûatü'l-ahzâb*, *Kitâbü'l-Arifîn fî esrârî esma 'il erbaîn*,

Hadis'e dair *Râmûzü'l-ehâdîs*, *Levâmî'u'l-'ukül*, *Ğarâibü'l-ehâdîş*, *Letâifü'l-hikem*, *Hadîs-i Erbaîn*,

Ahlâk'a dair *Necâtü'l-ğâfilîn*, *Devâ'ü'l-müslîmîn*, *Netâ'icü-ihlâs*,

Fıkıh ve Akaid'e dair *Câmi'ul-menâsik alâ ahseni'l-mesâlik, Câmi'u'l-mütûn* gibi önemli eserler telif etmiştir

Levâmi'u'l-'ukûl adlı eserinde “tarîkaten Nakşibendî, meşreben Şâzelî” olduğunu söyleyen Gümüşhanevî, Nakşibendiyye ve Şâzeliyye'nin usul ve âdabı çerçevesinde yoğunlaşan bir irşad faaliyeti sürdürdü.

II. Mecmuatü'l-Ahzâb

Bilindiği gibi, Selef-i sâlihîn münacaatlarında, esas olarak Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde geçen dua ve zikir cümlelerini kullanmışlardır. Bununla birlikte bazen kendilerine ait duaları da okumuşlardır. Hakk'ın mukarreb kulları olmaları hasebiyle onların evradları, ezkarları ve **duaları** da asla mutabık ve muteberdir.

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi, Şeyh Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevî, *Mecmuatü'l-Ahzâb* isimli eserinde çok sayıda hizbi, salâtı ve duayı biraraya getirmiştir.

Mecmu'atü'l-Ahzab yaklaşık ikibin sayfalık bir eserdir ve Gümüşhanevî, bu eserini de talebeleriyle beraber dikkat ve itina ile hazırlamıştır.

B. Mecmuatu'l-Ahzab'da Yer Alan Dualar

Tasavvuf, Hadis, Fıkıh ve Akaid alanlarında önemli eserlerini Arapça olarak kaleme alan Gümüşhanevî'nin evrâd ve ahzâbın derlenmesinden meydana gelen *Mecmûatü'l-ahzâb'* isimli üç ciltlik kitabı, alanında hem muhteva ve hem de hacim bakımından ilk sırada yer alan önemli bir eserdir.

Tarafımdan tahkik ve talik edilerek, sayfa kenarlarındaki risalelerle birlikte beş cild halinde neşre hazırlanan ve yakın bir zamanda neşredileceği beklenen yaklaşık iki bin sayfadan meydana gelen *Mecmûatü'l- ahzâb'* in (مجموعة الأحزاب) muhtevası kısaca şöyledir:

Ciltler

I. Cild:

Mecmûatü'l- ahzâb' in (مجموعة الأحزاب) birinci cildinde ilk olarak Ebu'l-Hasan Şazeli'nin 31 Hizbi yer alır. Onlar şunlardır:

حزب الكبير، حزب التوسل، حزب الايات، حزب الفتح و يقال له حزب الانوار، حزب الحمد يقرأ لكل مراد، حزب اللطف يقرأ في الشدائد و الكربات، حزب الطمس يقرأ لكل أعداء و مضرات، حزب حزب ضرب الطمس يقرأ صباحا ومساء لعقد لسان عدو، مناجات مرغوبة يقرأ للقربة و المحبة و الوصلة، حزب الاخفاء يقرأ عند الطاعون و الخوف، حزب الصلاح، حفيظة عميمة يدعى بها لكل نفع و مراد، حزب الحجب يقرأ لكل جبار و بلاء و فساد، حزب الاشراق يقرأ لدفع الهموم و حلب المنفعة، حزب الحفظيقرأ لكل مقصود، حزب النجاة، حزب الخلوة، حزب البر، حزب الكفاية يقرأ لكل لطف، حزب البحر، حزب الكفاية، حزب الشكوى يقرأ في غلبة عدو الظاهر و الباطن، حزب الدائرة يقرأ للتحفظ، حزب النور بسببه فتح الله عليه، حزب الصون يقرأ للكشف و اليقين، اعتصام حزب النصر، حزب النصر، حزب المجاهدة يقرأ لكشف الاسرار، حزب الرزق، حزب الحرس، حزب دعوة تفريج الكرب، حزب الادعية و الاذكار، صلاة الناجية .

Bunlar muradın elde edilmesi, şiddet ve zorluktan kurtulma, tahaffuz gib maksatlarla okunurlar. Diğer hizblerin bazıları isimleri, yazarları ve eserdeki sıralar ile şöyledir:

حزب المناجات الحكم لابن عطاء الله الاسكندري	حزب الحجب لسيدنا شهاب الدين احمد بن موسى.
صلوة مشيشية من اوراد اصول الشاذلية.	حزب الطهور للشيخ صدر الدين القنوي.
وظيفة الزروقية من اصول الشاذلية.	ورد السحر للسيد محمود بن احمد المرعشي.
صلوة المشيشية الممزوجة لعلي الذرقاني.	صلوات المرغوبة لسيدنا العارف الامجد محمد الصديق.
حزب الفردانية لسيدنا علي وفا ابن محمد وفا	حزب الحصن لابراهيم الدسوقي.
حزب النيازي لسيدنا علي وفا	حزب الحرز لابراهيم الدسوقي.
دعاء عظيم لرسول الله صلى الله عليه و سلم.	حزب لطفة خمسية لابراهيم الدسوقي.
وظيفة للثلث الاخير لعلي وفاء رضى الله عنه.	حزب عبدالوهاب الشعرائي.
حزب كلمة عشر لسيدنا علي وفاء.	حزب يومية لابي السعود.
حزب الشناء لعلي وفاء.	حزب الحفظ لحضرة عكاشة رضى الله عنه.
حزب المعرفة لعلي وفاء و يقال حزب الادب.	اوراد الحرز لدفع الطاعون لعلي كرم الله وجهه.
حزب الاستغراق لعلي وفا و يقال حزب البقاء.	حزب العزة لسيدنا الامام على رضى الله عنه.
حزب النجاة و يقال حزب العفو لسيدنا علي وفا.	خواص فاتحة لعلي رضى الله عنه.
ورد سيدنا شيخ علي وفا.	حزب ابطال السحر لعلي رضى الله عنه.
صلوة التوسل لسيدنا محمد وفا.	حزب الحصين للغزالي.
حزب الفردانية لسيدنا محمد وفا.	حزب جنة الاسماء لعلي رضى الله عنه.
صلوة تفريج الكرب لعبد السلام.	حزب خواص فاتحة للغزالي.
حزب العفو لسيدنا ابي الحسن الشاذلي.	حزب احمد بن علوان اليميني.
حزب مبارك للشاذلي يقرأ عند غلبة الخواطر.	حزب القوة، يقرأ في طريق الجشتية.
حزب عظيم للشاذلي يقرأ للحفاظ و الوقاية.	حزب تهليلات قران العظيم للجشتية.
حزب الشامخ لسيدنا ابراهيم الدسوقي.	حزب اسبوعية تهليلات و مناجات.
حزب الحفناوي يقرأ لقضاء الدين.	حزب الشيخ حميد العارف.
حزب كيميائي سعاد لسيدنا محمد السنوسي.	حزب محمد عليه السلام على حروف الهجاء.
حزب السنوسي يقرأ لكل افات و بلاء.	حزب اويس القرني.
مجربات السنوسية، يقرأ قبل الدرس و بعده.	حزب اويس القراني عظيم.
صلوات شريفة للشيخ عبد الغني النابلسي.	حزب الايات لكسر الاعداء.

Görüldüğü gibi bu cildde Şeyh Ali Vefa, Şeyh İbrahim Dusuki, Muhammed Sünüsü, Şeyh Abdulğani Nablüsi, Şeyh Sadreddin Konevi, Hz. Ali, İmam Gazzali, Şeyh Ahmed Ulvan el-Yemeni, Üveys el-Karani, Hz. Hasan ve Hüseyin, İmam Remli, Hz. Enes, Ebu's-Suud, Ebu Cafer Mansur, Şeyh Şihabuddin Sühreverdi, Şeyh Ahmed el-Buni'ye ait hizbler yer alır. Sonra Hz. Hızır'ın virdi ve duası, 19 kaside bulunur ki bunlar, Adulkadir Nablüsi, İmam Gazzali, Kadı Zekeriyya el-Ensari, İmam Şafii, Ömer b. Farid, ve Zeynulabidin'e aittirler.

Bu cildde 91 hizb, 32 kaside, 5 salat, 5 vird, 1 münacat, 1 evrad, 1 dua, yer alır.

II. Cild:

Bu ikinci cilt, Şeyh Bahaüddin en-Nakşibendi'nin virdiyle başlar. Burada 25 vird, 5 evrad, 17 salat, 36 hizb, 9 münacat, 12 na't, 3 kaside, 3 esma-i ashab, 5 evrad, 2 dua, 1 istiğar, 1 Ayatü'z-Zebür, 4 kaside, 1 Hiye bulunur.

III. Cild.

Şeyhi Ekber'in Salatıyla başlayan bu cildde 197 dua, 41 salat, 19 hizb, 3 evrad, 2 vird, 17 tesbih, 1 vifk, 1 münacat bulunur.

B. Mecmuatu'l-ahzab'ın sayfa kenarlarında bulunan risaleler

*Mecmuatu'l-ahzab'*ın sayfa kenarlarında bulunan risaleler sıra ile şunlardır:

1. *Tenviru's-sadr ala hizbi'l-berr* (تنوير الصدر على حزب البر). Şeyh Ömer eş-Şebravi el-Halveti eş-Şazeli el-Ahmedi'ye ait olan bu eser, Şazeli el-Kebir'in حزب البر isimli kitabı üzerine yazılan bir şerhtir. 150 kadar sayfadan meydana gelip önemli bilgiler verir. Besmele ve diğer bazı konular hakkında bilgilerin bulunduğu risalede birçok ayet ve hadise yer alır.

2. *Şerhu hizbi'l-masun* (شرح حزب مصون). Şeyh İmam el-Kamil Muhammed Akıl, hicri 1123 senesinde mücavir olarak Mekke'de bulunuyordu. Risalede o sırada oraya Şeyh Said b. Zeyd'in gelmesi, Hanefi müftüsü Şeyh Taceddin'in Medine'ye sürgün edilmesi ve kısa/üç sayfalık bazı ayet ve hadislerden oluşan bu dua sayesinde emeline ulaştığı anlatılır.

3. *Şerhu duai tehlil* (شرح دعاء تهليل). Her hastalığa deva olduğu bildirilen bir sayfalık bir duadır. Bir hadisi şerifde Kur'an'da 37 yerde tehlilatın yer aldığı bildirilerek bunları okuyanın kalbine Allah'ın iman ve nur ihsan edeceği kaydedilir.

4. *Şerhu hizbi'l-İmam er-Remli* (شرح حزب الامام الرملي). Yahya b. Abdurrahman er-Remli eş-Şafii el-Kadiri'nin Salavatının, bu eserle önceden örneği geçmeyen bir şekilde telif edildiği anlatılır. يوم القيامة اكثركم علي صلوة hadisinin de yer aldığı iki sayfalık bir salavat duasıdır.

5. *Tarika azime li-kiraeti hizbi'l-bahr* (طريقة عظيمة لقراءة حزب البحر). Ebu'l-Hasan Ali b. Abdullah b. Abducebbar el-Hasani eş-Şazeli'ye, bu hizb ruhani istikamet yoluyla ilham edildi. İki sayfa olup bir çok faydası ve önemi olduğu vurgulanır.

6. *Şerhu ayati'l-harb* (شرح آيات الحرب). Bir sayfa olup من قرأ ثلاثا و ثلاثين آية من كتاب الله hadisinin açıklamasından meydana gelir. İbn Sirin dedi ki, Bir gün her konaklayanın eşyasının kaybolduğu korku bir mekana konakladık. Hemen yukarıdaki hadis üzerinde teemmül ettim. Ondaki şifa kaynağı ayetlerin okunmasıyla zarardan kurtuldum.

7. *Şerhu duai ismi rahman* (شرح دعاء اسم رحمن). Osmanlıca ve 18 sayfadır. Konu ile ilgili güzel bilgilerin verilmesinin ardından bu duanın birçok hayra erdirdiği anlatılır. Bir kısmı Arapça olan bu risalede güzel açıklamalar yer alır.

8. *Şerhu cenneti'l-esma* (شرح جنة الاسماء). Osmanlıca, on sayfa olup içinde şiirler de vardır.

9. *Kaside-i şerife* (قصيده شريفة). Osmanlıcadır. Beş sayfadır ve kasidelere yer verir.
10. *Kaside-i saniye* (قصيده ثانية). Osmanlıca olup içinde yer yer kasideler ve yer yer düz yazılar bulunur. Birçok ayet ve hadisin zikredildiği bu risale otuz dört sayfadan oluşur.
11. *Duâu Cenneti'l-Esmâ* (دعاء جنة الاسماء). Bir sayfa olup اللهم اني أسالك بفناء الفردانية وراء الربوبية diye başlar.
12. *Havass-ı hizb'n-nasr* (خواص حزب النصر). Dört sayfadır, Burada “Hizbu'n-Nasrin havass/özellikleri, maddeler halinde 13 havass olarak anlatılır.
13. *Şerhu hizbi'n-nasr* (شرح حزب النصر). On dört sayfa olup, güzel bir şerhtir. Hizib ve onda yer alan kelimeler; ayet, hadis ve çeşitli bilgilerle şerh edilir.
14. *Beyan-i serair-i haza's-şerhi'l-azim* (بيان سائر هذا الشرح العظيم). Müellifi der ki, Şerhin esrarının keşfi hatimeye tavakkuf ettiğinden Hatimeyi buraya aldım ve onu dört kısma ayırdım: 1. Telif sebebi, 2. Bu dua üzerinde düşünmek, 3. Kıraatinde adüvvün tayin edilmesi, 4. bunların okunması riya olur mu, olmaz mı konuları. İşte onda bu konular izah edilir.
15. *Beyan-i tercemet-i hali's-Şeyh eş-Şazeli* (بيان ترجمة حال الشيخ الشاذلي). eş-Şazeli'nin diğerleri yanında Hizbul bahr, hizbul birr ve hizbun nasr diye pek meşhur hizbleri vardır. Bunları izni ilahi ile yazdığını ifade eder.
16. *Beyan-i adab ve kiraeti ve fevaid ve havass-ı hizbi'n-nasr* (بيان آداب وقراءة وفوائد و خواص حزب النصر). eş-Şazeli'nin Hizbul nasr ki buna hizbul kahr da denir. Ali İmran suresi 3/73. ayeti-ne uygun olarak düşmana karşı çok etkili olduğu ve nasıl okunacağı anlatılır. İki sayfa kadardır.
17. *Fedail-i suret-i yasin ve havassuha* (فضائل سورة "يس" و خواصها). Bu risalede, Yasin suresinin faziletine dair bir çok hadisi şerif verilir ve havassı anlatılır.
18. *el-İtkan ve havassı'l-kur'an* (الاتقان و خواص القرآن). Ebul Abbas el-Akfesi'nin, Keşfül Esrar adlı eserindeki tevhid ve tehlil kelimelerinin ayetlerle şerh edildiği bir risaledir. Altı sayfa olup güzel bilgiler verir.
19. *Şerhu celcelutiyye li-İmami'l-Ğazali* (شرح جلجلوتية للإمام الغزالي). Aslında el-Behçetüs Seniyye, İmam Gazzal'ye ait Celcelutiyye'nin şerhidir. Bu duanın ismi azam olması, dünya ve ahiret hazinelerinden bir hazine bulunması anlatılır. Sekiz sayfadır.
20. *Beyanu'd-da've mea şerhi küll-i beyt ala hddetihi bi-şerhihi ve menakibihi* (بيان الدعوة مع شرح كل بيت على حدته بشرحه و منافعه). Yirmi sayfadır. Her bir beytin başlı başına ayrı bir özelliğinin bulunduğu, bazılarının heybet ve muhabbet kazandıracağı, bazılarının zenginlik getireceği vb durumlar anlatılır.
21. *Şerhu salat ibn Meşiş li-İsmail Hakki* (شرح صلوة ابن مشيش لاسماعيل حقي). Bu salat, eh-lullah'a göre İbn Meşiş'e ilham edilen bir vird'dir. Yirmi yedi sayfa gibi geniş bir risaledir. Bazı ayet ve hadislere yer verir.
22. *Kitabu şerhi Hani lil-Hadimi* (كتاب شرح حاني للخدامي). Şeyh Hadimi, aklından geçenleri kevn alemine çıkarmayı murad edince bu risaleyi kaleme almıştır. Onda Besmele, hamd, la havle, sübhanellah ve benzeri dua kelimeleri açıklanır.
23. *Şerhu evrad-i kebir li-Mevlana Celaledin-i Rumi* (شرح أوراد كبير لمولانا جلال الدين رومي). Osmanlıcadır. Yirmi dokuz sayfadan meydana gelir. Mevlana Celaleddini Rumi'nin evradıdır. Onda her gün okunacak ayetler zikredilir.
24. *Kevkebü'l-mebani vr mevkbü'l-meani* (كوكب المباني و موكب المعاني). Bu, Abdulkadiri Geylani'nin “Kenz-i Azam” adlı salavatının şerhidir. Dört sayfadır.

25. *el-Keyfiyyetü's-saniye* (الكيفية الثانية). Geçen hizbin farklı bir şerhidir. Esas hizbin metinlerini güzel ve uzun bir şekilde izah eder ve açıklar. 75 sayfadır.

26. *Şerhu hizbi masun* (شرح حزب مصون) veya *Şerhu's-Sirri'l-Masun* (شرح السر المصون) Muhammed b. Akıl'a ait olup 3 sayfalık bir risaledir. Okunması birçok mekirde kurtaran bir duadır.

27. *Esmâ-i seyyidina abdülkadir el-Keylani* (اسماء سيدنا عبد القادر الكيلاني يسمى الاستغاثة). Ya sultane'l-arifin, ya tace'l-muhakkıkın gibi isimlerden oluşur. İki sayfa kadardır.

28. *Şerhu ashab-ı Bedr ve Uhud* (شرح أصحاب بدر و أُحُد). Bu eser, Cafer b. Hasan b. Abdülkerim el-Berzenci (v.1177/1764)'nin Bedir ashabinın isimlerinin sayılmasından meydana gelir ki, bu isimlerin sayılmasının birçok meziyyet ve havassı vardır. On sayfadır.

29. *Kitabü'l-arifin fi esrar esmai'l-erbain* (كتاب العارفين في اسرار اسماء الاربعين). el-Berzenciye ait olup kırk isimden oluşur. Dokuz sayfadır.

30. *Şerhü kaside-i münferice* (شرح قصيدة منفردة). Ondört sayfadır.

31. *Şerhu münacat-i imam'l-Azam* (شرح مناجات امام الاعظم). İki sayfa olup Ali İmran 3. ve Fetih suresi 29. Ayetlerinden meydana gelir.

32. *Şerhü'l-istağfarat li-seyyidina el-Hasan el-Basri* (شرح الاستغفارات لسيدنا الحسن البصري). İki sayfadır.

33. *Şerhü dua-i ricali'l-ğayb* (شرح دعاء رجال الغيب). İki sayfa kadar olup ricali gayb ile ilgili hadisleri anlatır.

34. *Şerhü dua-i münacati'l-Kur'an* (شرح دعاء مناجات القرآن). İki sayfadır. Hz. Osman, bazı esma ve ayetleri cem edip Resulullah'ın huzuruna getirdi. Peygamberimiz onlara nazar etti ve onları güzel buldu. Ve bunlar *مناجات القرآن* diye buyurdu. Ne zaman ve nasıl okunacağı anlatılır.

35. *Şerhü esma-i enbiya ve'l-mürselin* (شرح اسماء انبياء و المرسلين). Üç yüz on üç Resul ismini içerir. İlgili hadislere yer verir.

36. *Şerhü salati'l-feydiyye li-Abdilğani* (شرح صلوة الفيضية لعبد الغني). Altmış sekiz sayfa olup, Abdülğani en-Nablüsi (v.1062/1652)'nin İbn Arabi'ye ait *الصلوات المحمدية* adlı eserinin şerhidir.

37. *el-Kaside li's-Şeyh Abdilğani* (القصيدة للشيخ عبد الغني يمدح بها قطب العارفين الشيخ محي الدين). Bir buçuk sayfadan meydana gelen bu kaside, Şeyh Abdülğani'ye ait olup *İbn Arabi* hakkındadır.

38. *Şerhü salati'l-vusta* (شرح صلاة الوسطى). Ahmed b. Süleyman el-Halidi en-Nakşibendi el-Ahmedi (1275/1858)'nin, bazı arkadaşlarının talebi üzerine, Şeyhi Ekber'e ait *es-Salatu'l-Vusta* hakkında yazdığı bir şerhtir. Bir çok ayet ve hadisin yer aldığı ve güzel açıklamaların bulunduğu bu şerh 33 sayfadır.

39. *Şerhü salati'z-zatiyye* (شرح صلاة الذاتية). Mezkur Şeyh Ahmed b. Süleyman'ın, Şeyhi Ekber'in ruhaniyetinden gelen bir emirle *es-Salatu'l-vusta*'ya ve *Salat'n-nura* yönelik yazdığı 5 sayfadan oluşan bir şerhtir.

40. *İsnad-i duai cevşen* (إسناد دعاء جوشن). Cevşen duasıyla ilgili, rivayetler, okunmasının fazileti ve sebep olduğu iyi sonuçlar, hadis ve ayetlerle dört sayfa halinde anlatılır.

بدئت بيسم الله و الحمد اولاً على نعم لم تحص فيما تنزلاً

41. *Şerhü Dimyatı* (شرح دمياطي). Bu risale, yukarıdaki beyitle başlar. Önce Allah lafzı hakkında bilgiler verilir. Yer yer beyitlerin, ayet ve hadislerin kullanıldığı bu şerh 26 sayfadır.

42. *Şerhü hizbi'l-bahr li-izmiri* (شرح حزب البحر للازميري). Ahmed b. Ömer izmiri der ki: Bu, Kamil Şeyh Ebu'l-Hsan eş-Şazeli'nin her alil/hasta olan için nafi ve her rezil olan için rafi/yükseltici olan, tesirinin pek süratlı olması mucerreb olan hizbinin şerhidir.

43. *Şerhü hizbi's-seyf el-katı' ve't-tiryaki'n-nafi el-münbesit min kitabillahi'l-cami* (شرح حزب السيف القاطع و الترياق النافع المستنبط من كتاب الله الجامع). Seyyid Mustafa b. Seyyid Muhammed Kemalizade'nin, kahri adüv ve maksada ulaştırmada mucerreb olan Hizbi seyf'in şerhidir. Bu hizb abdest alınarak, birinci rekâtında zammı sure olarak Fil suresinin ve ikinci rekâtında da Kureyş suresinin okunarak iki rekât namaz kılındıktan sonra okunacağı izah edilir. Birçok ayet ve hadisin yer aldığı bu şerh 27 sayfadır.

44. *Şerhü sala ibni Meşiş li-Abdilğani* (شرح صلاة ابن مشيش لعبد الغني). Şeyh İbn Meşiş'in Salâtı'nın, Şeyh Abdülğani tarafından şerh edilmesiyle meydana gelir. Bu konuda Abdülğani şöyle der: Ebu Hafs Ömer b. İsa b. Abdulvehhab eş-Şerif el-Hasani, benden İbn Meşiş'in bazı beyitlerini şerh etmemi istendi. Aslında ben buna salih ve kudretli olmadığım halde Yüce Rab-bime itimad ederek bu teklifi kabul ettim. "Mukaddime" başlığı altında on beş sayfa kadar Şeyh İbn Meşiş'in hayatı anlatılır. Sonra

شرح لطيف لصلاة ابن مشيش لابي الطيب الحسن بن يوسف

başlığı altında yine on beş kadar sayfada mezkur Salat şerh edilir.

45. *Kasidei İmami Azam* (قصيدة الامام الأعظم أبي حنيفة في مدح الرسول صلى الله عليه و سلم). *İmami Azam*'ın Resulullah'ı medhetmek üzere yazdığı iki buçuk sayfalık bir kasidedir. İlk beyti şöyledir:

يا سيد السادات جئتك قاصدا أرجو رضاك و أحتمي بحماكا.

Son beyti de şudur:

و على صحبتك الكرام بجمعهم و التابعين و كل من ولاكا.

Sonuç

1. Pozitivizm ve materyalizmin günümüze oranla daha yaygın ve daha baskın olduğu 19. asırda yaşayan, zahiri ve batini ilimlerle donanmış büyük mutasavvıf Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî, gerçekleştirdiği yoğun ve büyük irşad çalışmalarıyla ve telif ettiği önemli eserleriyle çok başarılı hizmetlere imza atmıştır.
2. Onun eserleri arasında özellikle dua açısından pek hacımlı ve önemli olan *Mecmuatu'l-Ahzab* isimli kitabı, her biri 620 sayfa olmak üzere üç ciltten meydana gelmektedir. Ondaki pek değerli hizb, salat ve duaların yanında sayfa kenarlarında yer alan ve yine dualarla ilgili bilgiler veren risaleler de önemli ilmi eserlerindendir.
3. Birinci cildde Şeyh İbrahim Dusuki, Muhammed Sünüsü, Şeyh Abdülğani Nablüsi, Şeyh Sadreddin Konevi, Hz. Ali, İmam Gazzali, Şeyh Ahmed Ulvan el-Yemeni, Üveys el-Karani, Hz. Hasan ve Hüseyin, İmam Remli, Hz. Enes, Ebu's-Suud, Ebu Cafer Mansur, Şeyh Şihabuddin Sühreverdi, Şeyh Ahmed el-Buni'ye ait hizbler vardır. Sonra Hz. Hızır'ın virdi ve duası, 19 kaside bulunur ki bunlar, Adulkadir Nablüsi, İmam Gazzali, Kadı Zekeriyya el-Ensari, İmam Şafii, Ömer b. Farid, ve Zeynulabidin'e aittirler. Kısaca bu cildde 91 hizb, 32 kaside, 5 salat, 5 vird, 1 münacat, 1 evrad, 1 dua, yer alır.

4. İkinci cild Şeyh Bahaüddin en-Nakşibendi'nin viridiyle başlar. Burada 25 vird, 5 evrad, 17 salat, 36 hizb, 9 münacat, 12 na't, 3 kaside, 3 esma-i ashab, 5 evrad, 2 dua, 1 istiğar, 1 Ayatü'z-Zebür, 4 kaside, 1 hilye bulunur.
5. Üçüncü cilt, Şeyhi Ekber'in Salatıyla başlar. Bu cildde 197 dua, 41 salat, 19 hizb, 3 evrad, 2 vird, 17 tesbih, 1 vifk, 1 münacat yer alır.
6. Dinî ilimleri öğrenme ve sünnete uyma konusu üzerinde hassasiyetle duran Gümüşhanevî, tekkesinde hadis okutmaya ağırlık vermiş, böylece Gümüşhaneli Dergâhı bir dârülhadis hüviyeti kazanmıştır. Tekkelerde görülen seviye kaybına karşı çıkmış, ulemâ ve meşâyih arasındaki anlaşmazlıkları birleştirici bir tavırla gidermeye çalışmıştır. Câmî'ü'l-uşûl adlı eseriyle tarikatlara ait evrâd ve ahzâbın derlenmesinden meydana gelen Mecmûatü'l – ahzâb adlı kitabı, onun bu özelliğini ortaya koymaktadır.
7. 19. asırda yaşayan büyük mutasavvıf Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî, gerçekleştirdiği yoğun ve büyük irşad çalışmaları yanında, Onun eserleri arasında özellikle dua açısından pek hacımlı ve önemli olan *Mecmuatu'l-Ahzab* isimli kitabını telif ederek; sebepleri ve tabiat kanunlarını bir bakıma ilahlık konumuna çıkaran pozitivizme ve materyalizme karşı durmuş, Yüce Allah'ın koyduğu ve aslında önemli bir gerçek olan tabiat kanunlarının mutlak değil Allah'ın iradesine bağlı kanunlar olduklarını, duaların da ilgili konularda Allah'ın kıldığı sebeplerden olduğunu fiilen ortaya koymaya ve göstermeye çalışmıştır. Bu hizmetin, pozitivizm ve ateizmin yaşadığı bir dönemde gerçekleştirilmesi Gümüşhanevî'nin dini metanetini ve dini ilimlerdeki derinliğini gösterir.
8. Dinî ilimleri bir bütün olarak öğrenme ve sünnete uyma konusu üzerinde hassasiyetle duran Gümüşhanevî'nin bu anlayışı, İslam'a ve maneviyata yönelik ilginin artma seyrine girdiği günümüzde gençlerimizi dini ilimlerle mücehhez kılmada göz önünde bulunduracağımız bir anlayıştır.
9. Tarafımdan tahkik ve talik edilerek, sayfa kenarlarındaki risalelerle birlikte beş cild halinde neşre hazırlanan ve yakın bir zamanda neşredileceği beklenen yaklaşık iki bin sayfadan meydana gelen مجموعة الأحزاب *Mecmûatü'l - ahzâb'* in bu neşri sayesinde ondan daha fazla istifade edilebileceği ve daha fazla duanın dini hayatımızda yer alacağı malumdur. Bu vesile ile başta İstanbul'daki kütüphaneler olmak üzere ülkemizde tahkik edilmeyi bekleyen pek çok el yazması kıymetli eserler, kütüphanelerinde araştırmalarını beklemektedir. Bu önemli kitapların neşre hazırlanarak ilim dünyasına sunulmasının önemi büyüktür. Bu çalışmalar, pek önemli ilmi mesailer arasında yer alır. Bunu gerçekleştirmek üzere mesela bir vakfın kurulması ve bu çalışmaları organize etmesi matlup dini ilimlerin neşrine yönelik önemli çalışmalardandır.
10. Son olarak "I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu"nu düzenleyen başta Gümüşhane Üniversitesi ve Gümüşhane Valiliği olmak üzere, benzeri ilmi faaliyetlere her zaman takdir ve şükranla karşılanacak destekler veren tüm kurum ve şahısları en kalbi duygularla tebrik ediyor, bu güzel toplantıya katılan siz değerli hazırna da selam ve saygılar sunuyorum.

Selam ve hürmetlerimle...